

CUMHURİYET'E NASIL GELİNDİ VE CUMHURİYET NELER GETİRDİ?

Alaattin UCA*

Millî hakimiyeti en inandırıcı ve tam olarak temsil ve tatbik edebilen, denenmiş ve ideal devlet şekli, Cumhuriyet idaresidir.¹

Türkiye Cumhuriyeti ,esas itibariyle demokratik esaslara göre teşkil olunmuş temsili demokrasidir ki bütün siyasi kuvvetler Büyük Millet Meclisi'ndedir. Hakimiyet , Türk inkılabından doğan fikir gibi , kayıtsız ve şartsız milletindir.²

Yeni Türkiye Devleti,herhangi bir serdarın,herhangi bir reisin taca, tahta sahip olmak için kurduğu bir devlet değildir. İstiklalini kurtarmak isteyen, hür yaşamak isteyen Türk Milleti'nin doğrudan doğruya ruhunda doğan bir devlettir.³

İstiklalini kurtarmak isteyen, hür yaşamak isteyen Türk Milleti diyoruz, çünkü Türk Milleti istiklalini kaybetmişti. 1699 yılından beri toprak kayıbetme süreci içinde bulunan Osmanlı Devleti, 30 Ekim 1918 'de imzaladığı Mondros Ateşkes Antlaşması ile varlığını kaybetti. Çünkü bu antlaşmaya göre:"Çanakkale ve Karadeniz boğazları açılacak, Karadeniz'e geçiş sağlanacak; Çanakkale ve Karadeniz boğazları kaleleri müttefiklerce işgal edilecek; Türk sularındaki tüm mayın tarlalarının, torpido kovanlarının ve öteki engellerin yerleri gösterilecek, bunların taranması ve kaldırılması için yardım edilecek; Müttefik savaş tutsakları ve gözaltında bulundurulmuş yada tutsak olan Ermeniler'in tümü İstanbul'da toplanacak ve şartsız olarak teslim edilecek; sınırların denetlenmesi, iç güvenliğin sağlanması için gerekli olan askeri birlikler dışında ,Türk ordusu gecikmeksizin terhis edilecek; Türk karasularında ya da Türkiye'nin kontrolünde bulunan sulardaki tüm savaş gemileri teslim edilecek ve benzer şartlar Türk ticaret gemilerine de uygulanacak; Müttefikler güvenliklerini tehdit edecek bir durum ortaya çıkarsa, herhangi bir stratejik noktayı işgal edebilecek, tüm Türk limanlarında ve tersanelerinde her türlü gemi onarımı kolaylıklarından yararlanılacak; Toros tünel sistemi Müttefiklerce işgal edilecek; Kuzey batı İran'daki Türk birlikleri savaş öncesi sınırlara çekilecek; Türk makamlarının haberleşmeleri dışında,tüm telsiz,telgraf ve kablo istasyonları

* Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarihi Uzmanı

¹ Kadri Kemal,Cumhuriyet,1933, s.4.

² Tefik Besim ,Cumhuriyetimizin Temelleri , Ankara 1939,s,13.

³ Kadri Kemal , Cumhuriyet,1933, s.32.

Müttefiklerce denetim altına alınacak; Ülkenin ihtiyaçları karşılandıktan sonra, Müttefiklere kömür, akaryakıt ve deniz gereçleri satın alma kolaylığı gösterilecek, bu nesnelere hiçbir ihraç edilmeyecek ve denizcilığe, askerliğe, ticarete ilişkin gereçlerin yok edilmesi Türk makamlarınca önleneyecek; Demiryollarını diledikleri gibi kullanabilmeleri için çeşitli yerlere Müttefik denetleme görevlileri yerleştirilecek; Bakü'nün işgaline karşı çıkılmayacak; Hicaz, Asir, Yemen, Suriye ve Irak'ta tüm garnizonlar en yakın Müttefik komutanına teslim olacak, tüm birlikler Kilikya'dan çekilecek; Trablus ve Bingazi'deki Türk subayları en yakın İtalyan garnizonuna teslim olacak; Mısırda da dahil olmak üzere Trablus ve Bingazi'de işgal edilen limanlar en yakın Müttefik garnizonuna teslim edilecek; asker ve sivil bütün Almanlar ve Avusturyalılar bir ay içinde Türk topraklarından çıkarılacak; terhis edilecek Türk ordusunun araç gereçlerinin, silah ve cephanesinin kullanılış biçimi konusunda verilecek emirler yerine getirilecek; Müttefiklerin çıkarlarını korumak için Türk Donatım (İaşe) Bakanlığına bir Müttefik temsilci atanacak; Türk esirlerden yalnızca askerlik çağı dışındaki siviller serbest bırakılacak; Türkiye, Almanya ve Avusturya ile tüm ilişkilerini kesecek; Vilayat-ı Sitte'de,⁴ karışıklık çıkarsa, Müttefikler bu illerin herhangi bir bölümünü işgal edebilecek; Müttefiklerle Türkiye arasında düşmanca eylemler 31 Ekim 1918 Perşembe günü, yerel saatle öğleden başlamak üzere duracaktır.⁵

Tabii ki böyle bir belgeyi imzalayan devletin bağımsızlığından söz etmek mümkün değildir. Zaten Osmanlı Devleti de bu mütareke gereği, 13 Kasım 1918'de düşman donanmalarının İstanbul önüne gelmeleriyle hukuken varlığını kaybetti.⁶

Kaldı ki mesele bununla da bitmedi. Bundan daha vahim şartları taşıyan Sevr Antlaşması 10 Ağustos 1920'de yine Osmanlı Devleti'nin sözde temsilcileri tarafından imzalandı. Buna göre de: "Osmanlı Devleti, İstanbul ve çevresi ile Anadolu'da küçük bir toprak parçasından ibaret olacak, fakat antlaşma hükümlerine saygı gösterilmezse, İstanbul da Osmanlı Devleti'nin elinden alınacak; Osmanlı sınırları Trakya'da Midye'nin doğusundan başlayıp Büyükçekmece Gölü'ne inecek. bu hattın batısında kalan Trakya Yunanistan'a verilecek, güney sınırı ise İskenderun Körfezi ile Antalya Körfezi arasında bulunan Karataş Burnu'ndan başlamak suretiyle Antep, Urfa ve Mardin'i dışta bırakarak Irak sınırına varacak; Boğazlar, savaş zamanında bile bütün devletlerin gemilerine açık bulundurulacak ve kendisine mahsus bayrağı ve bütçesi olan bir Avrupa komisyonu tarafından kontrol edilecek; İngiliz, Fransız, İtalyan ve Japon'lardan kurulacak bir komisyonun, Osmanlı adli kapitülasyonlarının yerine geçmek üzere, koyacağı bir usulü Osmanlılar kabul edecek, kapitülasyonlardan bütün Müttefikler faydalanacak; İngiliz Fransız, İtalyan ve Osmanlılardan kurulacak bir komisyon ekonomik faaliyetleri düzenleyecek, bu komisyon bütçe üzerinde son sözü söylemek yetkisine sahip olacak, Türk parasının cins ve miktarını düzenleyecek bu komisyonun onayı olmadan içte ve dışta borç

⁴ Erzurum, Van, Bitlis, Diyarbakır, Elazığ, Sivas.

⁵ İsmail Soysal, Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları, Ankara 1989, C.1, s.12-14.

⁶ Yusuf Hikmet Bayur, Türk İnkılabı Tarihi, Ankara 1991, C.3, Kıs.4, s.789.

yapılmayacak; komisyon elde ettiği paraları sırası ile kendi masraflarını, işgal kuvvetlerinin masraflarını, savaş sırasında zarar görmüş olan Müttefiklerin zararlarını karşılamaya ayıracak, geri kalan kısmı da Osmanlılar için harcayacak; azınlıklar her derecede okul açabilecek; Türkiye'nin askeri kuvveti, on beş bini jandarma olmak üzere 50.700 kişiden ibaret olacak ve ağır silahlar bulunmayacak, subayların da yüzde on beşini Müttefik veya tarafsız devletler subayları teşkil edecek; Türkiye'de mecburi askerlik hizmeti olmayacak; Osmanlı Devleti'nin 600 tonilatodan aşağı olmak üzere 13 Gambot ve Torpido'su olabilecek fakat karada ve denizde askeri uçağı bulunmayacak; Türkiye'de herhangi bir tahkimat yapılmayacak ve Türk silahlı kuvvetleri, Müttefik komisyonlarının kontrolü altında bulunacak; antlaşmanın uygulanmasına başlandıktan bir yıl sonra Kürtler, Doğu Anadolu'da bağımsız bir kuruluş meydana getirmek isterlerse ve onların bu istekleri "Cemiyet-i Akvam" tarafından kabul edilip Osmanlılara tavsiye edilirse, Osmanlılar bu tavsiyeyi yerine getirecek; Van, Erzurum, Bitlis ve Trabzon illerinin bulunduğu alanda bir Ermenistan devleti kurulacak, bu devletin sınırlarının tayini Amerika başkanının hakemliğine bırakılacak; Hicaz bağımsız bir devlet olacak, Osmanlılar, Mısır üzerindeki bütün haklarından vazgeçecek; Suriye, Irak ve Filistin için verilecek bütün kararları kabul edecek. On iki ada, İtalyanlara, Akdeniz'deki öteki adalar da Yunanlılara bırakılacak. İzmir ile Tire, Ödemiş, Akhisar ve Bergama'yı içine alan bölgede Osmanlı hakimiyeti hakkının icrası Yunanistan'a bırakılacak, yalnız Osmanlı hakimiyetine işaret olmak üzere, İzmir kalesine Türk bayrağı çekilecek, fakat mahalli parlamento, beş yıl sonra, çoğunluk kararı ile İzmir'in Yunanistan'a katılmasını Cemiyet-i Akvam'dan isteyebileceği gibi aynı husus için bir plebisite de karar verebilecekti..."⁷

Görüldüğü gibi, gerek Mondros Ateşkes Antlaşması ve gerekse Sevr Antlaşması ile Türk Milleti'nin yaşama hakkı elinden alınmak istendi. İshak Refet'in ifadesiyle:

"Çok geçmedi haklı haksız seçildi
"Mondros"ta Türk'e kefen biçildi,
"Sevr"de gömüldü şerbet içildi,
Düşman kesilmişti her bir yanımız..."⁸

Evet, Mondros'ta ve Serv'de Türk'e kefen biçildi, gömüldü, şerbet içildi, fakat o şerbet, içenleri zehirledi. Türk Milleti, kendisini bölüp parçalamayı hedef alan bu sözde antlaşmaları tanımadı. Bağrından çıkardığı Büyük Önder Mustafa Kemal'in liderliğinde gerçekleştirdiği "Milli Mücadele" sonunda zafere ulaştı. Şairin dediği gibi:

⁷ Selahattin Tansel, Mondros'tan Mudanya'ya Kadar, İstanbul 1991, C.3, s.173-175.

⁸ İshak Refet, Cumhuriyet Destanı, Ankara 1934, s.13.

“Millet gövde oldu, o da baş oldu,
Taşlar silah oldu, otlar aş oldu,
Misli görülmemiş bir savaş oldu,
Kovduk düşmanları yurttan dışarı!”⁹

Türk Milleti yaptığı bu mücadele sonunda zafere, özgürlüğe ve bunlarla eşdeğer olan Cumhuriyet’e kavuştu. Bu kavuşma kolay olmadı. Kolay ulaşılmayan değerlerden vazgeçmek de kolay olmaz. Bu nedenle:

“Kan akıttık, can verdik, öyle kavuştuk sana,
Adın bile veriyor bahtiyarlık insana,
Seviyoruz biz seni canımızdan ileri,
Atamıza söz verdik, dönmeyeceğiz geri.”¹⁰

diyen şaire hak vermemek mümkün değildir. Bu nasıl mümkün değilse, Cumhuriyet’in getirdiklerini görmezlikten gelmek de mümkün değildir. Çünkü Cumhuriyet’in ilan edildiği 1923 yılından yetmiş beşinci yılını kutladığımız bu günlere kadar Türkiye’de göz kamaştırıcı gelişmeler oldu. Bu gelişmelere bakıldığında zaman, Cumhuriyet’in önemi daha iyi anlaşılır.

Bu günkü Türkiye, Cumhuriyet’in getirdiği imkanların sonucudur. Türk Milleti medeniyet yolundaki yürüyüş hızını, çağdaş bir devlet olma gücünü Cumhuriyet’ten aldı. Millet kendine döndü, kendi emeğini, öz yurduna harcama imkanı buldu.

Milletimiz, Cumhuriyet öncesinin o, bozulmuş, köhnemiş mutlakiyet idaresi altında kalmaya devam etseydi, Ülkemiz bu günkü durumuna ulaşamazdı. Asırlarca ihmal edilmiş, geri bırakılmış bir memleketi bu günkü durumuna getirmek kolay olmadı.

Kısa sürede Cumhuriyet Türkiye’sinde köklü değişiklikler yaşandı. Saltanat kaldırıldı. Cumhuriyet ilan edildi. Mustafa Kemal Paşa, Cumhurbaşkanı seçildi. Halifelik kaldırıldı. Türkiye Cumhuriyeti’nin laik, demokratik ve sosyal bir hukuk devleti olması sağlandı. Medeni Kanun kabul edildi. Kılık kıyafette değişiklik yapıldı. Harf, tarih ve dil inkılapları gibi hep birbirini tamamlayan büyük değişimler yaşandı. Türkçe, yabancı dillerin baskısından kurtarıldı. Türk tarihi aydınlatıldı, tarihçiliğimiz bugünkü ulusal ve çağdaş konumuna gelmeye başladı.¹¹

⁹ Ankaralı Aşık Ömer, Cumhuriyet Destanı, 1938, s.1

¹⁰ A. Muhtar Kumral, Cumhuriyet Bayramı Şiirleri, İstanbul, s.9.

¹¹ Enver Ziya, Karal, 1975-1977, 13-14-15 Kasım 1975’te Toplanan “Türkiye’de Tarih Eğitimi” Seminerinde Sunulan Tebliğ ve Yapılan Konuşmalar” Felsefe Kurumu Seminerleri, Ankara 1977, s.231.

Cumhuriyet İdaresi , kapittlasyonları kaldırarak büyük bir mazlum kitleye zincirlerini kırdırdı. Uzun yıllar medeniyet ve hürriyet nimetlerinden mahrum kalan , fikri gelişmelerinde talihsizliğe uğrayan Türk kadınıni geniş bir serbestliğe kavuşturdu.¹²

Cumhuriyet'in kurulduğu 1923 yılında, dönemin medreseleri ve mahalle mektepleri ihtiyaca cevap veremez durumdaydı. Cumhuriyet idaresi bunları kapatıp yeni okullar açtı. İki binli yılların Türkiye'si'nin temelleri o gün atıldı. Bu gün on beş milyon öğrenci, altı yüz bin öğretmenle Türkiye Cumhuriyeti Yirmi birinci yüzyılın çağdaş devleti olma yolunda emin adımlarla ilerlemektedir.¹³

Cumhuriyet idaresi,halkçılık ilkesini esas alarak Devletin imkanlarını halka eşit olarak götürdü,dolayısıyla köyleri ve kentleri birlikte ele aldı ve toplumun hepberaber kalkınması sağlandı. Sağlık hizmetlerinde atılım yapıldı.¹⁴

Tarımda,sanayide gelişmeler oldu. Türkiye kendi nüfusunu besleyen bir ülke olduğu gibi, sanayi ürünleri de dış dünya ile rekabet edebilir bir hale geldi. Petrokimya sanayi kimyevi gübre sanayi, demir-çelik tesisleri kuruldu. Bu günün Türkiye'si artık 1923 yılının Türkiye'si değildir. Bu gün ekonomide,sanayide,enerji sektöründe, bayındırlık işlerinde kısaca her alanda önemli gelişmeler sağlandı.¹⁵

Türkiye Cumhuriyeti Devleti, milyonlarla ifade edilen öğrenci ve öğretmenleri ile memuru, işçisi, mühendisi, sağlık personeli ile bilimsel ve teknik kurum ve kuruluşları ile altmış beş milyona ulaşan genç ve dinamik nüfusu ile 50.700¹⁶değil 649.000¹⁷ askerden oluşan kahraman ve modern ordusu ile 1923 yılında doğan Cumhuriyet güneşinin eseridir. Bu güneş ufkumuzu aydınlattı, geleceğimize ışık tuttu. Şairin ifadesi ile:

"Bu doğan tek güneşin "Cumhuriyet"tir adı,
Kırıldı istibdadın,artık kolu kanadı,
Şimdi hürüz,hür doğduk, hür yaşayacağız,
Ülkümüze,koşarak hızla ulaşacağız."¹⁸

Cumhuriyet'le beraber nice 75 yıllara...

¹² Besim, Cumhuriyetimizin Temelleri , s 11.

¹³ Devlet İstatistik Enstitüsü'nün 1996 yılı verilerine göre Türkiye'de toplam öğrenci sayısı,12372000,toplam öğretmen sayısı, 498061 dir.(Bak.Türkiye İstatistik Yıllığı 1997 DİE, Ankara 1998, s.172.)

¹⁴ 1996 yılı verilerine göre: Türkiye'de 18942 Sağlık Kurumu,1300 hastane, 167393 yatak,16677 eczane,29846 mütehasssis hekim, 39503 pratisyen hekim, 11717 diş hekimi, 64243 hemşire, 34342 sağlık memuru, 39551 ebe bulunmaktadır.(Türkiye İstatistik Yıllığı 1997, DİE, Ankara 1998, s.145-152.

¹⁵ Bu konudaki veriler için bakınız:Türkiye İstatistik Yıllığı 1997,DİE, Ankara 1998.

¹⁶ Sevr Antlaşmasına göre,Türkiye 50.700 asker bulundurabilecekti.

¹⁷ "Türkiye", 2 Ekim 1998, s.1.

¹⁸ İsmail Saraçoğlu, A. Muhtar Kumral; Cumhuriyet Bayramı Şiirleri, İstanbul, s.16

